

Slavica Glavan

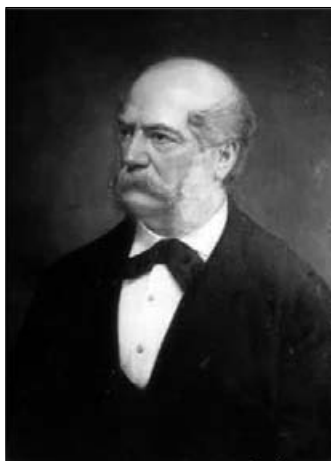
Friedrich Bruno Andrieu

Ustanovitelj in lastnik železarn v Štorah in kraju Bruck an der Mur

Pomembne osebnosti in njihovo vlogo v nekem zgodovinskem obdobju lahko velikokrat ustrezno ocenimo šele po določenem času, ki pokaže dejanski prispevek posameznika bodisi v umetnosti, znanosti, kulturi kot tudi pri razvoju gospodarstva, industrije in drugih področij. Spoštovanje njihovih dosežkov, ki so bili ustvarjeni v drugačnih razmerah, je poklon njihovemu delu in ustvarjalnosti ter s tem tudi materialni in kulturni dediščini, katere nasledniki smo.

Friedrich Bruno Andrieu je pomembno vplival na oblikovanje proizvodnih in poslovnih procesov v 19. stoletju, ki se nanašajo na železarsko proizvodnjo v raznih krajih tako v Sloveniji kot v Avstriji. Največji pečat je pustil v Štorah in v kraju Bruck na Muri (Bruck an der Mur) v Avstriji. V obeh krajih je bil začetnik podjetniške ideje in ustanovitelj ter prvi lastnik tovarn, ki so kasneje zelo spremenile podobo kraja. Pri teh spremembah je poglobljeno vlogo odigral prav industrijski razvoj. Kraji so dobili značilno podobo industrijskega naselja, industrija je bila vodilna panoga, pospeševala pa je tudi nastanek in razvoj drugih dejavnosti.

Friedrich Bruno Andrieu se je rodil 4. septembra 1812 v Trstu očetu Augustu Andrieuju, in materi Anni Mariji, rojeni Toso. Družina njegovega

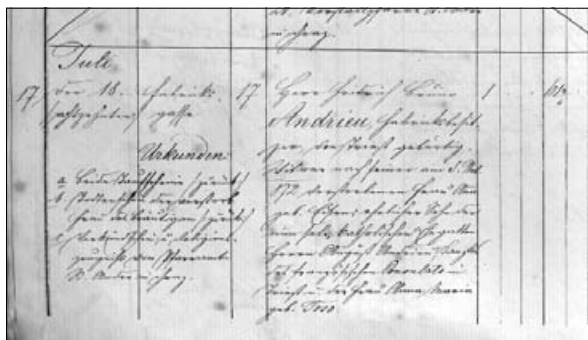

Friedrich Bruno Andrieu
(1812–1884) (Privatna zbirka
Johanes Andrieu, Gradec)

očeta izhaja iz Provanse, kamor so Andrieuevi prišli iz Lyona. Na začetku 18. stoletja so imeli stalno bivališče v Toulonu oziroma Ollioulu pri Toulonu. O njegovem pradedu vemo, da je bil sin trgovca s suknom, posel v bližini ribje tržnice v Toulonu mu je prav dobro uspeval. Do revolucije naj bi bilo življenje za družino brez izstopajočih posebnosti oziroma zanje ne vemo. Revolucija pa je prinesla preobrat, saj so se Andrieuevi morali izseliti iz Francije. Uspelo se jim je vkrcati na angleško ladjo in odpotovati po morju do takrat še mirne avstrijske monarhije. Angleži so jih

izkrcali v Trstu, kjer so se zatekali številni begunci, med drugim tudi pregnanci, ki so bežali pred Turki iz Grčije. V Trstu se je 11. junija 1807 njegov oče poročil z Anno Mario, grško begunko. Zakon je bil zelo srečen. V družini se je rodilo 10 otrok. Prvi štirje so bili rojeni v Trstu, preostali pa v Toulonu, kamor se je družina vrnila po obnovitvi kraljevine. Četrty otrok je bil Friedrich Bruno, rodil se je 17. septembra 1812. Tudi on se je verjetno s starši leta 1814 vrnil v Toulon. Leta 1827 pa se je pri 14 letih s svojim šestletnim bratom Cesarjem Juliusom vrnil v Trst, saj je družina njune babice prevzela skrb za vzgojo in izobrazbo obeh fantov.

V mladosti se je Friedrich Bruno do popolnosti naučil treh tujih jezikov in šel v uk v veliko trgovino

Izpisek iz Poročne knjige Graz – Karlau, 18. julija 1874, ko se je F. B. Andrieu drugič poročil. (<https://data.matricula-online.eu/>)

z železom. Zaradi izobrazbe in znanja jezikov je kmalu dobil več dobrih služb. Zanimivo pa, da ne v trgovini, ampak v večjih in manjših štajerskih fužinah. F. B. Andrieu je bil okoli leta 1840 upravitelj podjetja gospode Friedau v Leobnu, kar je bilo pomembno delovno mesto. Na tem službovanju je spoznal svojo bodočo ženo Anno Victorio Eisl, ki je prihajala iz stare in ugledne rodbine, povezane z železarsko proizvodnjo v Avstriji. Z Anno Victorio se je poročil 4. oktobra 1841 in poslej sta se selila po avstrijski monarhiji z otroki, kakor so jima narekemale zaposlitve.

Naslednja znana zaposlitev F. B. Andrieuja je bila v železarni na Dvoru ob Krki. Tukaj je delal kot nameščenec direkcije v času, ko je znani strokovnjak Ignatz Vitus Engelbert von Pantz uvajal v tamkajšnji železarni številne izume in izboljšave. Najpomembnejši izum pa je nastal v letih 1836 in 1837, ko je Pantzu uspelo segreti zrak za vpihovanje v plavž na 365 stopinj. Med delom v železarni na Dvoru je F. B. Andrieu spoznaval novosti in trende v železarstvu.¹

Po odhodu z Dvora, verjetno 1837/38, se je F. B. Andrieu po nekaterih podatkih zaposlil kot kontrolor Friedauovih fužin v Vordernbergu v Avstriji. Verjetno se je vse od odhoda z Dvora spogledoval z lastno podjetniško potjo, povezano s tedaj uveljavljajočim se načinom pridobivanja železa – pudla-

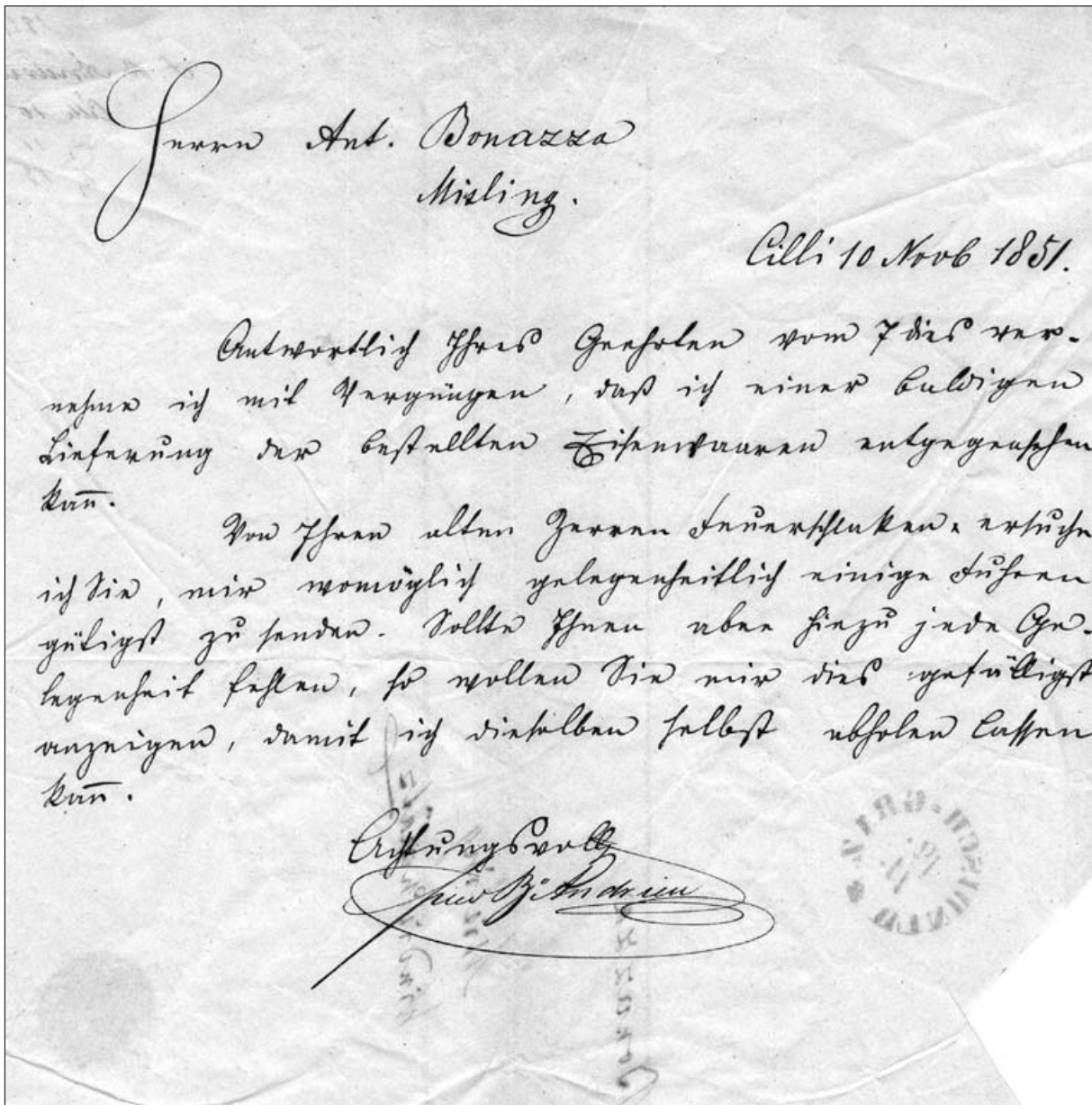
njem. Tako ga leta 1850 najdemo v Štorah. Tukaj se mu je 1852. leta rodil najmlajši izmed štirih sinov v zakonu z Anno Victorio. V Štorah se je v času gradnje južne železnice (Dunaj–Trst) vse od leta 1846 začelo govoriti o gradnji industrijskega kompleksa za popravilo vagonov in lokomotiv. Kasneje so začeli graditi železniško povezavo med Tirolsko in Budimpešto, zato je v Mariboru nastalo pomembno železniško križišče z gradnjo centralnih delavnic za vzdrževanje železniških vozil. Po nekaterih tolmačenjih preteklih dogodkov obstajajo mnenja, da v začetku poslovanja s štorskim kompleksom F. B. Andrieu ni nameraval zgraditi železarne. Zaradi ugodne lege ob južni železnici in ker je 23. januarja 1850 od Ignacija Novaka kupil vso premogovno posest, lahko upravičeno menimo, da je bil njegov cilj postaviti tovarno s pudlarno in valjarno. V tem primeru je šlo za nadaljnjo predelavo železa in ne za izdelavo železa v plavžih. Pudlanje je bilo tedaj sodoben, moderen način obdelave železa, ki je prinašal tudi visoke dobičke.

Štore, konec 19. stoletja (Železarski muzej Štore)

V letu nakupa zemljišč in rudnika je zaprosil pri rudarskem glavarstvu v Leobnu za koncesijo za postavitve pudlarne in valjarne v Štorah in 17. novembra 1850 mu je bila ta podeljena. Pomembni prednosti sta bili ugodna lega kraja ob južni železnici in lastni vir energije – premog iz lastnega premogovnika. V tistih časih je bilo mogoče dobiti koncesijo za pudlarno, samo če je tovarna imela lastni vir energije, ker so v prejšnjih stoletjih izsekali številne gozdove. Železo – grodelj za obdelavo v pudlovki pa so vozili iz bližnjih fužin pod Bohorjem in iz železarne v Mislinji. Dokazilo za to je tudi najdena korespondenca med Antonom Bonazzem v Mislinji in F. B. Andrieujem v obdobju

¹ Tadej Brate: *Po sledih dokumentov neke pozabljene pravde oziroma Železarne Štore v prvih letih njenega nastajanja, Štore 1852, Med železom in kulturo – naša dediščina, naša pot, Ravne na Koroškem, Koroški pokrajinski muzej 2007, str. 80–83.*

Korespondenca med A. Bonazzem v Mislinji in F. B. Andrieujem v obdobju 1848–1851. (Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem, fond Mislinjska železarna)

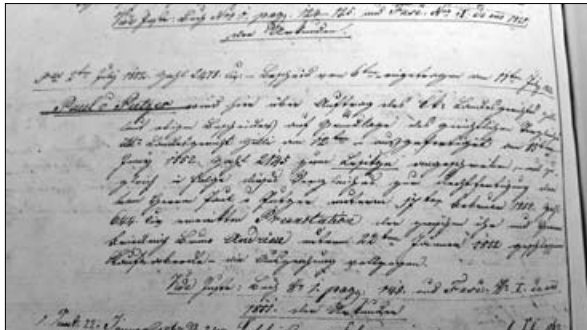
1848–1851.² Iz pisem je tudi razvidno, da se je F. B. Andrieu že leta 1851 zanimal za vzorce žindre iz mislinjskih presnih ognjev. Verjetno ga je zanimalo, koliko odstotkov železa je vsebovala žindra. Kasneje so drugi avtorji (Lang-Frey leta 1860) patentirani postopek redukcije pudlarske in varilne žindre. Privilegirali so ga leta 1860 in ga imenovali Lang-Freyeva metoda. Postopek so uporabljali za proizvodnjo grodlja v plavžu v Mislinji in drugod.

² Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem, fond Mislinjska železarna, škatla 1.

Zahteva po koncesiji za valjarno pa dokazuje, da je F. B. Andrieu verjetno nameraval valjati tirnice, saj so bile takrat na tržišču zelo iskane. Tirnice so v tem obdobju že valjali na Prevaljah, in kaže, da je računal na njihovo sodelovanje ter pomoč.

Ko je bila izdana koncesija za izgradnjo tovarne, je F. B. Andrieuju zmanjkalo kapitala za nakup strojev in opreme. Za solastnika tovarne je zato 13. junija 1851 sprejel Pavla von Putzerja iz Bolzana. Solastnika sta se zaradi nerazumevanja naslednje leto razšla. Pavel von Putzer je 22. januarja 1852 ku-

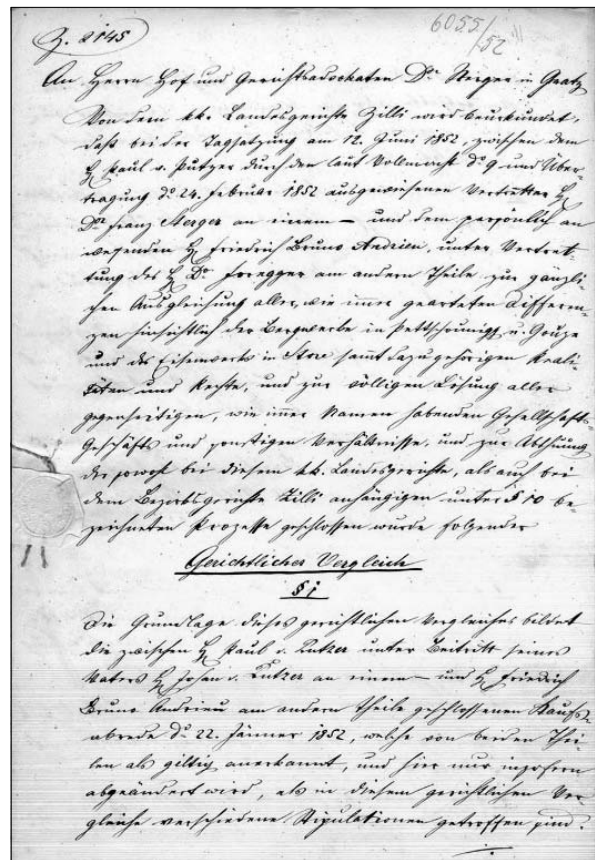
pil Andrieujevo koncesijo za pudlarno in valjarno, vsa pripadajoča zemljišča in rudnik ter tako postal edini lastnik tovarne.

Izpisek iz Rudarske knjige, v katerem je navedeno, da je Pavel Putzer 22. januarja 1852 v skladu s pogodbo postal edini lastnik železarne v Štorah. (Arhiv Republike Slovenije)

Na žalost ni podatkov in načrtov o gradnji železarne v Štorah, ne poznamo njenih graditeljev in načrtovalcev ter svetovalcev lastnikom železarne pri nabavi strojev. Očitno pa so bili na tekočem z novostmi v svetovnem železarstvu, saj je bila železarna za tedanje čase tehnološko napredno organizirana. Podatki o strojih in napravah so razvidni iz tožbenega postopka, ki sta ga oba solastnika vodila pred celjskim sodiščem³ glede lastnine koncesij in zemljišč v Štorah. Iz ohranjenih tožbenih zapiskov je mogoče razbrati in rekonstruirati delovne postopke v zvezi z nabavljeno opremo. Nova tovarna je bila pudlarna s klasičnimi pudlovkami (pečmi), kot so jih gradili tedaj po Evropi. Njihova posebnost je bila, da so bile nadgrajene tako, da so odpadno toploto, ki je prvotno izhajala iz peči v dimnik, uporabljali za gretje vode v kotlih in za proizvodnjo pare za pogon parnih strojev. Tovarna namreč ni izrabljala vodotokov za pogon strojev, temveč je vse stroje morala gnati para, kar je za tisti čas pomenilo vrhunec opremljenosti neke tovarne. Štorska tovarna je bila že v svojih začetkih zasnovana kot klasični, sodobno opremljen industrijski objekt, kakršni so bili tedaj postavljeni v srednji Evropi in Ameriki. O tedanji železarni lahko govorimo kot o sodobno koncipirani in energetske neodvisni

tovarni iz sredine 19. stoletja z lastnimi transportnimi zmogljivostmi.⁴

Dokument iz sodne poravnave med F. B. Andrieujem in P. Putzerjem, 1852. (Zgodovinski arhiv Celje)

S kapitalom od prodaje Železarne Štore je F. B. Andrieu leta 1852 v Gradcu kupil opuščeno tovarno posode in jo usposobil za vlečenje žice in izdelavo žičnikov. Ta tovarna se je v nekaj letih prav dobro razvila. Leta 1867 je F. B. Andrieu kupil tovarno ob reki Mürz v kraju Bruck an der Mur. Tovarno je razširil, da je ustvaril surovinsko bazo za svoje stroje za vlečenje žice. Leta 1869 je imela tovarna dve žilavilni peči, težko kladivo, stroj za valjanje in na novo zgrajena stroja za valjanje žice in palic. Kmalu zatem so začeli postavljati stroje za vlečenje žice v Brucku in seliti graško tovarno. Selitev so leta 1886 zaključili Andrieujevi sinovi, ki so tovarno v Gradcu tudi zaprli. Z industrializacijo, ki jo je v kraj Bruck an der Mur pripeljal F. B. Andrieu v

³ Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, dokument o tožbi iz leta 1852.

⁴ Tadej Brate: Po sledih dokumentov neke pozabljenе pravde oziroma Železarne Štore v prvih letih nastajanja, Štore 1852, Med železom in kulturo – naša dediščina naša pot, Ravne na Koroškem, Koroški pokrajinski muzej 2007, str. 80–83.

19. stoletju s prevzemom kladiva ob reki Mürz, so bili postavljeni temelji za žično industrijo, nadvse uspešno tam še do dandanes. S temi revolucionarnimi spremembami so nastala popolnoma nova delovna mesta, ki so prepričala mnogo ljudi, da so se preselili v mesto. Število prebivalcev je začelo strmo naraščati. Medtem ko je leta 1868, ko je F. B. Andrieu kupil tovarno, tam živel komaj 2.879 prebivalcev, jih je bilo leta 1881 že 4.778.

Werk Bruck, 1867 (*Stadtmuseum Bruck an der Mur*)

Žična tovarna Andrieu je kasneje prešla v last luksemburško-avstrijskega podjetja Felten und Guillaume. Od 1. januarja 1983 se je podjetje iz Brucka imenovalo Austria Draht, kasneje pa je ta tovarna postala last podjetja Voestalpine WIRE Technology GmbH, ki ima 50.000 zaposlenih v 50 skupinah v 50 državah po svetu in na petih kontinentih.

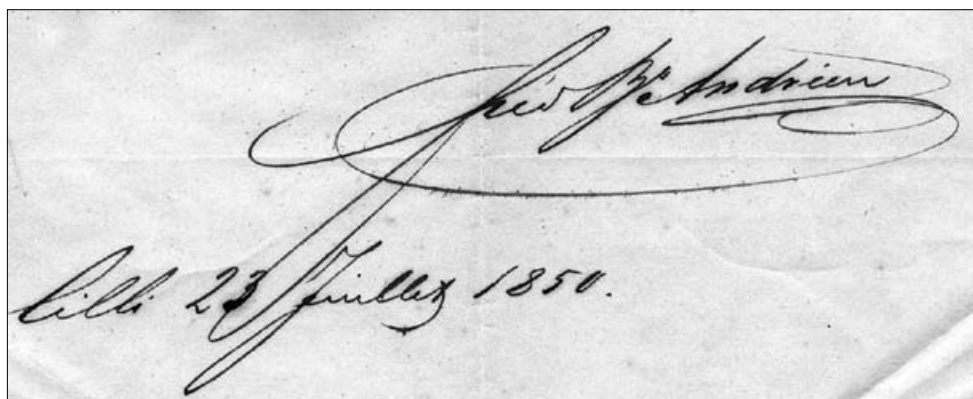
F. B. Andrieu je z začetkom proizvodnje in ustanovitvijo tovarn v posameznih krajih pomembno vplival na njihov razvoj. V Štorah, kjer je postal prvi lastnik in začetnik za tiste čase sodobne tovarne, je kasneje nastala uspešna železarna, ki je spremenila podobo kraja. Njivske in travnate površine so se zmanjšale, vzele so jih železarna, železnica, stanovanjski objekti, šole, trgovine, zdravstveni dom ... Vse to so zgradili v obdobju industrializacije. S tem je kraj dobil značilno podobo industrijskega naselja. Življenje se je močno spremenilo, število prebivalcev se je povečalo, poleg industrijske so kraji pridobili še kulturno-prosvetno, zdravstveno, prometno, trgovsko in gostinsko funkcijo. Industrija je bila vodilna sila, ki je generirala razvoj tudi na drugih območjih. Podobno se je zgodilo v Avstriji, kjer se je ob reki Mürz kraj Bruck an der Mur z uspešnim vodenjem tovarne razvil, industrializiral in postal pomembno upravno središče. F. B. Andrieu je bil dejansko začetnik danes tam nadvse uspešne žične industrije.

Zgodba o življenju in delu F. B. Andrieuja nam govori o pomenu podjetniškega duha za udejanjanje tehničnih in tehnoloških dosežkov v proizvodnih in poslovnih procesih. Ti dosežki pa so bili kasneje osnova za razvoj potencialov na vseh drugih področjih v krajih, v katerih so se podjetja razvila: v umetnosti, kulturi, šolstvu, zdravstvu, znanosti ... Nenazadnje, generirali so nove podjetniške ideje.

F. B. Andrieu je imel šest otrok, štiri v prvem zakonu z Anno Victorijo, ki je umrla 5. novembra 1872. Drugič se je poročil v starosti 61 let 18. julija 1874 z 31-letno Heleno Angerholzer. V tem zakonu je imel dva otroka. Umrli je 6. februarja 1884, pokopan pa je v družinski grobnici na pokopališču v Gradcu (Grazer Zentralfriedhof).

Družinska grobnica družine Andrieu na pokopališču v Gradcu (*Grazer Zentralfriedhof*. Foto: Gunter Jontes)

Podpis F. B. Andrieuja, Celje, 23. junij 1850.

(Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem, fond Mislinjska železarna)

Viri in literatura

Avstrijski *Atlas mest* (Österr. Städteatlas), Bruck an der Mur.

Brate, Tadej: Po sledih dokumentov neke pozabljenе pravde oziroma Železarne Štore v prvih letih njenega nastajanja, Štore 1852, *Med železom in kulturo – naša dediščina naša pot*, Ravne na Koroškem, Koroški pokrajinski muzej 2007, str. 80–83.

Die Geschichte der Familie Friedrich Bruno ANDRIEU, tipkopis, privatna zbirka/last dr. Johannes Andrieu.

Friedrich Bruno Andrieu's sohne feinesenwalzwerk, draht- und drahtstiftenfabrik, Bruck A. M., tipkopis, privatna zbirka/last dr. Johannes Andrieu, Landhausgasse 7, 8010 Graz/Gradec.

<https://www.bruckmur.at/leben-in-bruck/stadtmuseum> (dostop: 1. 5. 2021) Razstava Stadtmuseum Bruck an der Mur.

Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem, fond Mislinjska železarna, škatla 1. Korespondenca med Antonom Bonazzem v Mislinji in F. B. Andrieujem v obdobju 1848–1851,.

Orožen, Janko, Arzenšek, Štefan, Belej, Marjan in drugi ..., *Slovenske železarne, Železarna Štore*, Zbornik, 1975, str. 5–12.

Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, *Tožba med Friedrichom Brunom Andrieujem in Pavlom von Putzerjem iz leta 1852.*